

VÕTAKS KIVI JA...

Kui küünlakuu hakul jõudis lõpule Rudolf Põldmäe maine tee, meenusid taas Lisl Lindaud leinava Kaljo Kiisa sõnad: «Kunagi ärgem mõelgem, et aega on: ka «Džinnimäng» jäi videolindile võtmata.» Ja meenus liivi ansambli «Skandinieki» rahva soov tulla särule koos oma kultuuri suurkuju Petõr Dambergiga. Mullu 25. märtsil läks mees aga manalateele. Samasse lahkus setu ansambli «Hõpehelmed» eestlaulja Joosep Rahusoo 19. juunil. Nii ei kuulnud särulised ka enam ehedat meesteleelot.

Ma ei räägi leinast. See on paratamatu nagu toonela kutsegi. Räägin süvenevast arusaamast — kultuur on habras. Ikka tundub, et koos läinutega oleme taas ilma mitmetest väärtustest. Tõsi, ei jõua aja- kirjanikukski kõiki jutte ära kuulata ja lintidele salvestada. Aga koduküla rahvas, aga mäletajad ise? Koguda ja hoida, hoida ja koguda. Rudolf Põldmäe meenutused folkloorikogumise päevist jäidki vist lindile salvestamata. Ikka on liialt argisekeldusi, mis sumisevad võltsilt — aega on...

Ja kui lisaks meenub veel mitmete mälestusmärkide sihi-

kindel lõhkumine, ajakirjate- raamatute hävitamise nimekirjad, tuleb suisa ahasus peale. Kas sünnivad neist tõdemustest aga ka kõigi siijäänute süütunne ja tegutsemisihid? Aga väärtused langevad ja langevad põrmu. Siis viirastubki pilt õitsva isamaa pinnal seisvast lapitud pükstega mehest, kel käed põhjata püksitaskuis ning peas trummi tagumas vaid arusaamatud hüüdlauseid. Ja mida teha, ta ei tea. Ehkki aeg surub takka.

On kurb, et eesti kultuuri- loole nii palju andnud mees Rudolf Põldmäe jäi paljudele kadrinlastele vaid õlakehituse vääriliseks. Ometi põlnud ta alevikus juhukülaline. Tänapäev seisab Kadriinas Viru tänava Krimmide maja, hoone, mille rajajaks Rudolf Põldmäe abikaasa Aino isa Aleksander Krimm. 1907. aastal ilmunud «Postimehe» juubelialbum tutvustab teda igatahes kui seltskonnategelast — esireameest.

Krimmide maja kannab mälestusi seal käinud Karl Eduard Söödist, Bernhard Kangroost, Heiti Talvikust, Kersti Merilaasist, August Annistist, Gustav Suitsust, Jakob Laivist, Laugastetest, nüüd ka Jaak ja Rudolf Põldmäest. Ja ikka on

see maja Aino Undla-Põldmäe, Mare Põldmäe, Alo Põldmäe suvekoduks.

Mis on nimetatute ühisnimetajaks? Üks nähtavasti ka keel — emakeel. On nad ju kõik avardanud-arendanud eesti emakeelt, kes teaduses, kes kirjanduses, kes luules. Ja kas või teadmine selle kireva seltskonna olemasolust peaks andma ainet mõelda koudupaiga rikkuste üle.

Aga edasi. Üheski teises maanurga pole tegutsenud nii palju kirjandusnimesi kui Virumaal, ütleb Odette Kirss. Ja Kadriinat näikse varade poolest eriti õnnistatud olevat. Sest tulgem Krimmide maja mant kirikaia ligi. Kas mäletavad kadrinlased siin surmade seltsis üht tähtsat sündi — eesti kirja keele sündi?

1632. aastal, siis, kui Tartus asutati Academia Gustaviana, andis sinne kirikumees Heinrich Stahl välja oma «Käsi- ja koduraamatu» esimese osa. Kokku sai seda aga enam kui tuhat lehekülge — ikka ühel pool saksa-, teisel pool eestikeelne tekst. Viis aastat hiljem nägi trükivalgust sellisama mehe «Juhatuks eesti keele õppimiseks». Samal aastal trükkis Reiner Brocman — samuti hilisem Kadriina kirikumees — neli eestikeelset pulmalaulu, teenides sellega esimese eestikeelse ilmaliku luule viljeleja tiitli. Mõelgem — Balzac, Bach, Beethoven olid siis veel

sündimata, ning talurahvas ei mõistnud aimatagi ei Põhjasõjajärgseid katkuseid, ei prantsuse Moskvas käimise lugu. Aga maarahva keel oli raamatuks saanud.

Enam kui sajand hiljem, 1798. aastal, läks järgmine sinne kirikumees emakeele ajalukku. Johann Gottlieb Schwabe pani kirja esimese eestikeelse loodusluuletuse «Kewwade laulda». Tema järglane kirikus — Arnold Friedrich, Johann Knüppfer — oli samuti eestimeelne mees. Ta kogus enam kui pool tuhat rahvalaulu, lisaks lugusid muinaskangelasest Kalevipojast. Oma aja kohta oli see hiiglakogu, öeldakse tänapäeval. Ja seesama Knüppfer ristis 1803. aastal maimukese, kes läks rahva ajalukku rahvuseepose autorina. Kirjasõna aga lisab ka kirikumehe oletatavaid mõjusid Kreutzwaldile «Kalevipoja» loomiseks ning Knüppferi kogutu jõudmisest ka eestlaste ja soomlaste eepose kaante vahele. Knüppferi arvel on samuti mitmeid eestikeele alaseid töid.

Jah, meil on teadmisi ja mälestusi. (Kui kõigil sedagi?) Ent kas vaid neist piisab? Tähtsast asjad tuleb tõeliselt tähtsaks teha. Kas või kivisse raiuda. Maale tuleb anda ilus pale ja suur väärtus — nii ütlesid oma üleskutses virulastele ka Ott Kool ja Taimi Parve. Ja eks ole püüdnudki seda läbi aegade teha. Aga tunduh

et nii mõnestki võimalusest on tänaseks loobunud. Kümnete, kui mitte sadade monumentide rebestatud alused või tühdjad platsid kindlustunnet igatahes ei sisenda.

Hiljuti lugesime lehest Hundo Vilu ettepanekut rajada ausammas meie põllumehele. Kas on sellele vastukajasi? Rajoonilehes igatahes mitte. Kas vaiki rahvas targalt, et kunagi mitte veel üht pettumust lisaks saada? Või ei usu teo võimalikkusse? Siin meenub kusagilt loetu, et hiinlased ei tõtanud maoismit üle saades juhi monumente uppi tõukama. Las seisavad. Rahvas olla ju oma juhte väärt. Või kuidas? Tark tegu igatahes.

Siiski — kõlaga vähemalt siit kirjatööst tubli toetus Eestikeelse põllumehe ausamba ideele. Ja teinegi ettepanek tulgu lisaks: Kadriina suurkujudegi mälestus vajab kivisse jäädvustamist. Ja sündigu siis meie teadmistest ja võlast ja veidi kripeldavast süütundest tegu — kui võtaks kivi ja raiuks kirjad sisse emakeele ausamba kisa maale — Kadriinasse. Ta sündigu!

Aitäh Teile, Rudolf Põldmäe. Aitäh hea mõtte eest, mille küll kõige troostitumal moel idanema panite.

Ja siitmaalt olgu sõna ja teo järg põliskadrinlaste kätte antud. Ning tõdemus: «aega ei ole», samuti.